Het landschap van Groningen maken we samen

Schetsboek

Gorecht

Landschapswerkplaats

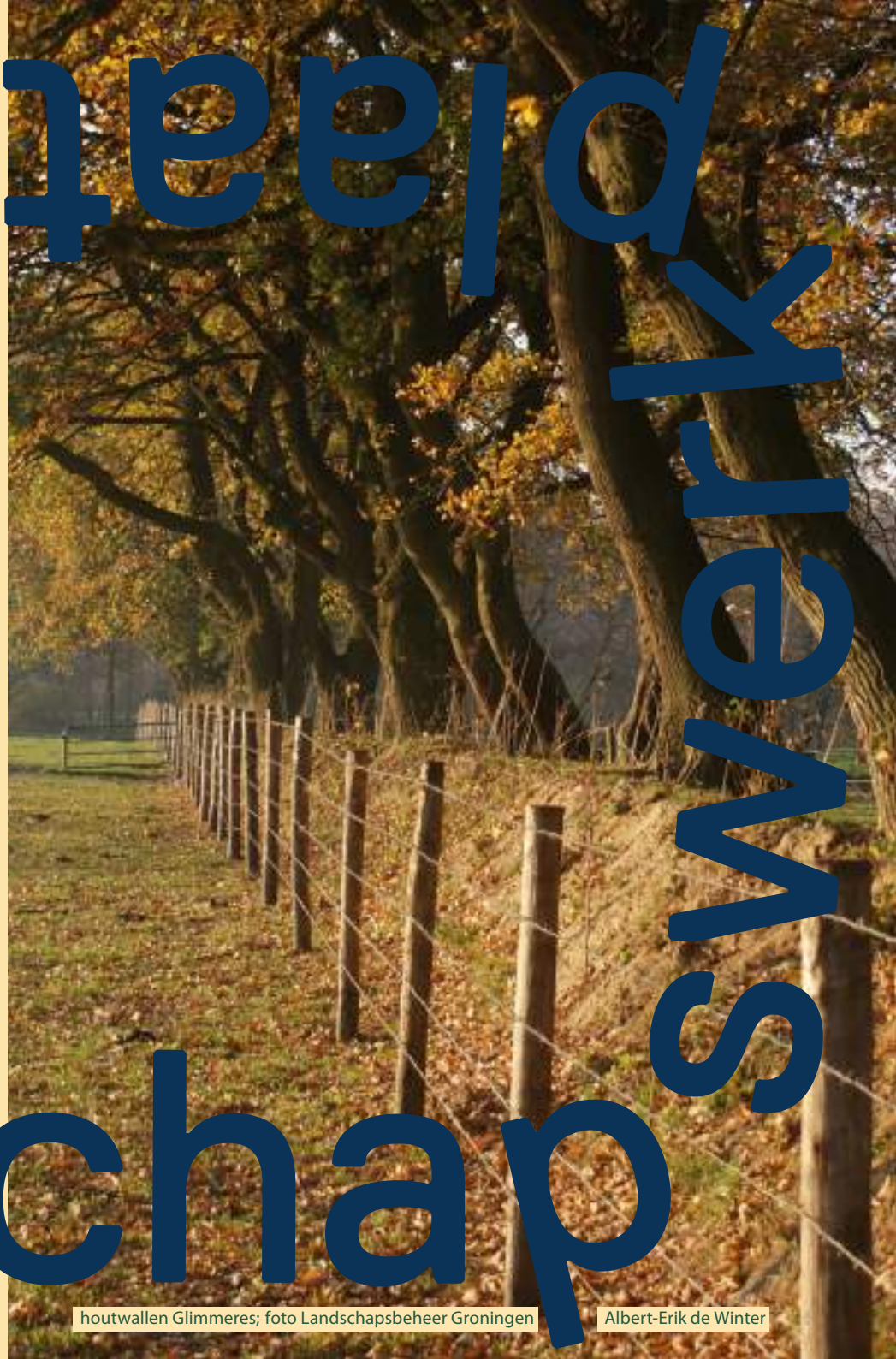

houtwallen Glimmeres; foto Landschapsbeheer Groningen

Albert-Erik de Winter

Het landschap van het Gorecht biedt veel kansen voor deze initiatievenbundel. Omgeving Appelbergen; foto Marketing Groningen

Inhoudsopgave

1 Inleiding
2 Het landschap van het Gorecht
3 Toelichting schetsen
4 Kansen en bedreigingen
5 Vooruitblik

Bijlagen
Deelnemerslijst
Samenvatting initiatievenbundels

Onnerpolder; foto Schenk

Colofon

Datum: 20 juli 2023
Uitgave: Landschapswerkplaats
Stationsstraat 5, 9636 BA Zuidbroek
E-mail: info@landschapswerkplaats.nl
www.landschapswerkplaats.nl

Landschapswerkplaats

Het door West8 geschetste Toukomstbeeld, en introductie van de Landschapswerkplaats

1. Inleiding

De landschapswerkplaats

Samen met initiatiefnemers, inwoners, overheden en organisaties zetten we ons in om het Groningse landschap nóg mooier en toegankelijker te maken. Met als doel het creëren van een fijnmazig biodivers netwerk van groen en water waar mensen naar hartenlust kunnen wandelen, fietsen, paardrijden, varen en leren (of kennis opdoen). De Landschapswerkplaats werkt hiervoor samen met inwoners, overheden en organisaties de tien geselecteerde en gebundelde Toukomstinitiatieven uit. Dit doen we graag in onderlinge samenhang tussen deze initiatieven. Zodat ze elkaar versterken en we nog meer kunnen bereiken.

Voorgeschiedenis

Onder de vlag van Nationaal Programma Groningen, een samenwerkingsverband tussen provincie Groningen, gemeenten en Rijk om te investeren in de brede welvaart in de provincie Groningen, is in 2020 het programma Toukomst gelanceerd. Omdat Groningers zelf als beste kunnen vertellen wat zij belangrijk vinden om gelukkig te leven, wonen en werken, is hen gevraagd om met vernieuwende en creatieve voorstellen te komen. Aan de oproep werd massaal gehoor gegeven!

De oogst bedroeg maar liefst 900 ideeën, uiteenlopend van voorstellen voor recreatieve routes, innovatieve schoolprojecten en woonvormen voor ouderen, tot ideeën ter versterking van natuur en landschap, voedselproductie en streekproducten, verduurzaming en kunst en cultuur. De inzendingen waren afkomstig van Groninger inwoners van jong tot oud, bedrijven en organisaties. In verschillende

Onneresweg; foto Routebureau Groningen

‘t Wad tot Stad	Werken aan een aantrekkelijke en groene zone in het cultuurlandschap rondom het Reitdiep. Met aandacht voor meer biodiversiteit, water(-berging), toerisme en rendabele landbouw.	
van Aa naar Zee	het herstellen van de natuurlijke overgang tussen zoet en zout water in het gebied tussen de Westerwoldse Aa en de Dollard. Werken aan de kustzone in combinatie met verzilting en klimaatadaptatie met kansen voor vrijetijdseconomie.	
Verbonden Biodiversiteit	Biodiversiteit versterken in het Groninger landschap via gemarkeerde routes langs fysieke hubs die biodiversiteit, cultuur en educatie met elkaar verbindt.	
Groene Longen /Tiny Forests	Samen twee miljoen bomen planten in dorpen en wijken, langs wegen en paden en op plekken die al bosrijk zijn. O.a bos bij de stad (tussen A7 en Meerstad). Tiny Forests aanplanten bij basisscholen zodat leerlingen kunnen leren over biodiversiteit.	
Groningen Beleven	In ere herstellen van onverharde verbindingen: hernieuwde en verbonden fiets-, wandel- en ruiterpaden. De paden voeren langs unieke rustpunten die het lokale verhaal vertellen.	
Masterplan Vaarwegen	Weer bevaarbaar maken en koppelen van kleinere waterwergen. ook lokale ondernemers betrekken we hierbij. Doel is de herontwikkeling van onze historische waterwegen en het verbinden met fiets- en wandelnetwerken.	
Diepen en Maren	Het versterken en herstellen van historische waterlopen om het landschap meer toegankelijk te maken en ons erfgoed beter te beleven.	
Bermen komen tot Leven	Ecologisch bermbeheer in de gehele provincie Groningen.	
Kiek’n & Doun	Het verbinden van bestaande en nieuwe fiets- en wandelroutes langs plekken die de verhalen en geschiedenis van Groningen vertellen.	
Vergroenen bestaande en verlaten gaswinningslocaties	Het met bomen en planten inrichten (vergroenen) van bestaande en verlaten gaswinningslocaties geeft een positieve draai aan het verleden.	

bijeenkomsten hebben initiatiefnemers de ideeën gebundeld tot 59 grote projecten. Een deel van de Groninger bevolking heeft deze projecten vervolgens beoordeeld. Begin 2021 heeft het Toukomstpanel - een door loting geselecteerd panel van twintig inwoners van de provincie - het bestuur van Nationaal Programma Groningen geadviseerd over de Toukomstprojecten en is besloten om voor al deze projecten € 100 miljoen euro beschikbaar te stellen.

Parallel aan dit traject heeft West 8, ontwerpbureau voor stedenbouw en landschapsarchitectuur het Toukomstbeeld ontwikkeld. Het is een verbeelding van de visie van de Groningers op hun provincie anno 2040, geschetst op basis van de 900 ingebrachte ideeën en de in het eerste jaar van Toukomst gevoerde gesprekken. Dit Toukomstbeeld geeft koers aan Nationaal Programma Groningen en dient als inspiratie en input voor visies en plannen van de provincie, gemeenten en waterschappen.

In juli 2021 hebben Provinciale Staten van de provincie Groningen het Programmaplan Toukomst vastgesteld. Hiermee werd de eerste fase van Toukomst afgesloten. Nu is het tijd voor de volgende stap: samen met de initiatiefnemers de ideeën door ontwikkelen naar integrale projecten en vervolgens uitvoeren.

De initiatieven

Groningers zijn betrokken bij hun landschap én vinden het belangrijk om hierin te investeren. Van de ingezonden Toukomstideeën heeft bijna de helft te maken met natuur en landschap en met manieren om meer en beter van het landschap in de provincie te kunnen genieten. De rode draad hierin is dat Groningers de rust en ruimte willen behouden. Maar tegelijkertijd zien ze ook kansen om het landschap aantrekkelijker, meer beleefbaar, biodivers en toekomstbestendiger te maken. Ook de vraag naar kennis over het landschap in relatie tot de geschiedenis is een terugkerend thema. Het Toukomstpanel – dat de 900 ideeën beoordeelde –heeft tien gebundelde initiatieven geselecteerd. De gebundelde initiatieven gaan over het ontwikkelen, inrichten, behouden en beheren van het landschap. Ze dragen bij aan de versterking van landschappen en het verbinden van erfgoed, aan klimaatdoelstellingen en het vergroten van biodiversiteiten en aan betere mogelijkheden om te fietsen, varen, wandelen en paardrijden.

Initiatievenbundels

Hiernaast is een kort overzicht opgenomen van de tien initiatieven. Met deze korte beschrijving doen we de initiatieven eigenlijk te kort; deze samenvatting is dan ook vooral bedoeld om de initiatieven kort maar krachtig op hoofdlijnen te beschrijven. Voor een uitgebreidere toelichting op de `ins en outs' van de initiatievenbundels kun je ook de bijlage lezen, of de website van de Landschapswerkplaats bezoeken.

De Landschapswerkplaats

Voor de uitvoering van de initiatievenbundels die over het landschap gaan, heeft het Toukomstpanel de Landschapswerkplaats bedacht. Hiervoor is in totaal € 31 miljoen beschikbaar gesteld. De Landschapswerkplaats is een creatieve broedplaats waar we samen met initiatiefnemers, bewoners en andere gebiedspartners projecten initiëren, ontwerpen, uitwerken, realiseren en doorontwikkelen. Samen integraal werken en kiezen voor robuuste, duurzame projecten van hoge kwaliteit om een zo groot mogelijke 'plus' in het groninger landschap te realiseren. Daar staat de Landschapswerkplaats voor.

Per initiatief moet er nu gekeken worden waar en hoe we die uitvoeren. De primaire opgave van de Landschapswerkplaats is – als onafhankelijke partij – het uitwerken van de ideeën uit de tien initiatieven tot concrete, goed uitvoerbare projecten. Dit doen we samen met initiatiefnemers, door inzet van ontwerp-expertise en een gebiedsgerichte aanpak.

Onze aanpak: van, voor en door Groningers

Centraal in de Landschapswerkplaats staan de initiatieven en de initiatiefnemers. Om deze Toukomstideeën om te zetten in een mooi, toegankelijk en toekomstbestendig landschap zorgt de Landschapswerkplaats voor professionele ondersteuning van de initiatiefnemers. Daarbij brengen we de initiatieven in samenhang met de bestaande projecten en programma's in de gebieden en wat er speelt bij de gebiedspartijen in de provincie Groningen. Zodat de initiatieven kansrijk in het gebied uitgevoerd kunnen worden.

schematische weergave van de Landschapswerkplaats

Het team van de Landschapswerkplaats; foto Lidia Vedder

Initiatiefnemers en bewoners vormen de kern van de Landschapswerkplaats. De Landschapswerkplaats biedt hen professionele ondersteuning in de vorm van een multidisciplinair schetsteam van ontwerpers, en project- en procesbegeleiders. Vanuit diverse vakgebieden leveren landschapsontwerpers, kunstenaars, vormgevers, cultuur- en erfgoedspecialisten en architecten hun bijdrage aan de bijzondere projecten. Wie waar wordt ingezet is maatwerk. Vanuit de kern wordt de uitwerking gecoordineerd. Daaromheen zit een flexibele schil die we inzetten zodra er op specifieke onderdelen behoefte is aan extra deskundigheid. De extra deskundigheid kan vanuit verschillende partijen komen, denk aan gemeenten, waterschappen, Landschapsbeheer Groningen of Prolander. Slagvaardigheid en resultaatgerichtheid staan voorop; de Landschapswerkplaats is een middel, geen doel.

Deelgebieden

Van het grootschalige open polderlandschap tot het kleinschalige coulisselandschap en van historische wierdendorpen tot het door wijken en diepen opgedeelde veenlandschap. Het landschap in de provincie Groningen verschilt sterk per regio. In de Kwaliteitsgids Groningen beschrijft de provincie zeven verschillende landschapstypen, gebaseerd op de ontstaansgeschiedenis en de huidige ruimtelijke karakteristieken:

1. Gorecht
2. Waddenkust en Wierdenland
3. Zuidelijk Westerkwartier
4. Centraal Woldgebied en Duurswold
5. Oldambt
6. Westerwolde
7. Veenkoloniën

Het is belangrijk dat de projecten van de Landschapswerkplaats goed aansluiten bij de kwaliteit, de eigen identiteit en de landschappelijke kernkwaliteiten van de gebieden waarin ze zich bevinden. Daarom houdt de Landschapswerkplaats voor de projectgebieden dezelfde indeling aan als de Kwaliteitsgids Groningen. Ook gebruiken we dezelfde ontwerpprincipes zodat we recht doen aan de kernkwaliteiten van het gebied. De ontwerpprincipes bieden inspiratie, kennis en handreikingen voor ruimtelijke ontwikkelingen. De Kwaliteitsgids van de provincie Groningen en het overzicht is te vinden op www.kwaliteitsgidsgroningen.nl.

Fysieke werkplek en rondreizende werkplaats

De Landschapswerkplaats is heel praktisch. We zetten de ideeën van initiatiefnemers om naar concrete daden. Dit doen we samen met hen en samen met inwoners, ondernemers, overheden en organisaties. Hiervoor richten we een centrale, fysieke werkplaats in en gaan we met mobiele werkplaatsen door de provincie. In deze mobiele werkplaats werken we aan concrete plannen voor het gebied waar we op dat moment te gast zijn.

Als Landschapswerkplaats vind je ons dus op tal van plekken in de provincie. We bieden Groningers er een inspirerende plek om te schetsen en te ontwerpen aan hun omgeving. Alles wat daarvoor nodig is, hebben we in huis: computers, werkplekken, grote tafels om op te schetsen of aan te overleggen én professionele ontwerpers ter ondersteuning.

Het team van de Landschapswerkplaats

Het kernteam bestaat uit een werkplaatsmeester (een professionele landschapsarchitect) en een werkplaatsleider. Een multidisciplinair schetsteam met ontwerpers en inhoudelijk project en / of procesleiders afkomstig van diverse gebiedspartijen werkt als ‘trekkers’ samen met initiatiefnemers. Op de foto hiernaast zie je het hele team.

De werkplaatsleider, Menno van der Meer, heeft de leiding over de Landschapswerkplaats. Hij is verantwoordelijk voor het proces en de bedrijfsvoering van de Landschapswerkplaats. Hij zorgt voor de planning en voortgang van het programma, en onderhoudt samen met de werkplaatsmeester contact met Nationaal Programma Groningen.
De werkplaatsmeester - Martin Biewinga - bewaakt de plan- of ontwerpkwaliteit. De ontwerpen moeten tenslotte passen bij het landschap. Hij is ook een inspirator voor de initiatiefnemers en alle betrokkenen van de Landschapswerkplaats.

De projectleiders zijn samen met de ontwerpers en projectmedewerkers de vaste contactpersonen voor de tien initiatievenbundels. De projectleiders Karen Beukema, Nicol Perdok-Hut en Teun Veger zijn verantwoordelijk voor de voortgang van de projecten, en onderhouden het contact met de initiatiefnemers en gebiedspartijen. De ontwerpers Georgine Somer en Martin van Dijken maken – al schetsend met initiatiefnemers en gebiedspartijen - de ontwerpen en plannen voor de projecten uit de werkplaatsagenda. Dit doen ze in nauwe samenwerking met de werkplaatsmeester.

De projectmedewerkers Riek Geukema en Patrick Vriese ondersteunen het hele planproces. Zij verzamelen informatie, samen met het GIS-team, organiseren samen met de office-manager de gebiedsbijeenkomsten, maken verslagen en verrichten veel schrijf- en denkwerk op de achtergrond.

Jelly Wijnand is de office manager van de Landschapswerkplaats. Hindrik Wester, Henri Naaijer en Anna Chardon vormen samen het GIS-team, oftewel data-beheerteam dat de Landschapswerkplaats voorziet van data, kaarten, en andere geografische informatie.

Rust, reinheid en regelmaat…

Continuïteit en vastigheid zijn in gebiedsprocessen heel belangrijk. Daarom heeft elke initiatievenbundel een vast team van projectleider, ontwerper en projectmedewerker. Daarnaast heeft elk deelgebied (zie de volgende paragraaf) een vaste contactpersoon in de vorm van een van de projectleiders. Voor het Gorecht is Teun de vaste contactpersoon.

In de tabel is deze bezetting en verdeling weergegeven. Deze tabel staat ook op de website van de Landschapswerkplaats.

Gebiedsagenda

Per gebied maken we zoveel mogelijk koppelingen met lopende programma’s en projecten die aansluiten bij de doelstellingen en missie van de Landschapswerkplaats. Dit verhoogt de slagingskans van een project en daarmee de impact op de toekomst van Groningen. Soms is ook een gebiedsproces nodig met gebiedspartijen om eventueel tegengestelde belangen op te lossen en

Initiatief	Gebied	Contactpersonen	Rol
‘ t Wad tot Stad	Waddenkust en Wierdenland	Karen Beukema	projectleider
		Martin van Dijken	Ontwerper
		Patrick Vriese	Projectmedewerker
Bermen komen tot Leven	hele provincie	Nicol Perdok-Hut	Projectleider
		Georgine Somer	Ontwerper
		Patrick Vriese	Projectmedewerker
Verbonden Biodiversiteit	hele provincie	Nicol Perdok-Hut	Projectleider
		Georgine Somer	Ontwerper
		Patrick Vriese	Projectmedewerker
Masterplan Vaarwegen	hele provincie	Nicol Perdok-Hut	Projectleider
		Martin van Dijken	Ontwerper
		Riek Guikema	Projectmedewerker
Diepen en Maren	hele provincie	Teun Veger	Projectleider
		Georgine Somer	Ontwerper
		Riek Guikema	Projectmedewerker
Vergroenen gaslocaties	hele provincie	Teun Veger	Projectleider
		Martin van Dijken	Ontwerper
		Riek Guikema	Projectmedewerker
van Aa naar Zee	Oldambt	Karen Beukema	Projectleider
		Martin van Dijken	Ontwerper
		Patrick Vriese	Projectmedewerker
Kiek’n & Doun	hele provincie	Karen Beukema	Projectleider
		Martin van Dijken	Ontwerper
		Riek Guikema	Projectmedewerker
Groningen Beleven	hele provincie	Nicol Perdok-Hut	Projectleider
		Georgine Somer	Ontwerper
		Riek Guikema	Projectmedewerker
Groene Longen	Centraal Woldgebied-Duurswold & hele provincie	Teun Veger	Projectleider
		Georgine Somer	Ontwerper
		Riek Guikema	Projectmedewerker

Gebied	Aanspreekpunt
Westerwolde	Nicol
Oldambt	Karen
Veenkolonien	NIcol
Centrale Woldgebied	Karen
Gorecht	Teun
Waddenkust en Wierdenland	Karen
ZWK	Karen

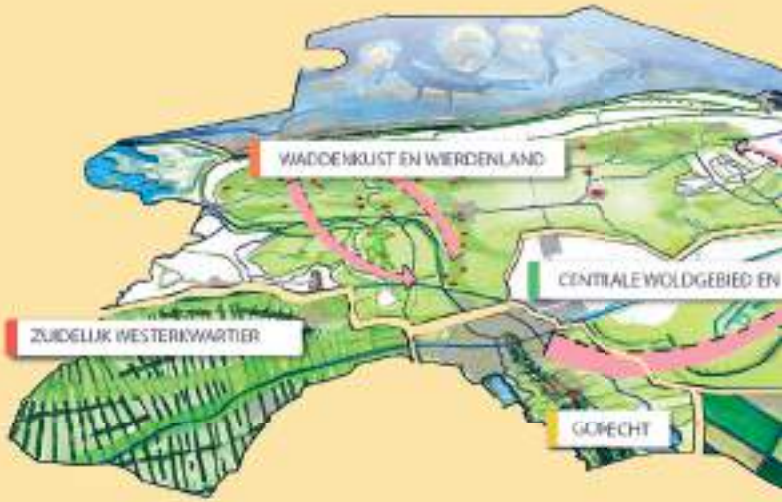

deelgebieden Landschapswerkplaats, gebaseerd op landschapstypen
(Bron: Kwaliteitsgids Groningen)

uiteindelijk tot projecten te komen. Samen met initiatiefnemers en de gebiedspartijen stellen we daarom als eerste stap een gebiedsagenda op, waarmee we in beeld brengen wat er allemaal speelt in het deelgebied.

Fysieke ingrepen in het landschap, informatie en onderzoek

Veel van de initiatieven die in de Landschapswerkplaats uitgewerkt worden, gaan over fysieke ingrepen in het landschap van Groningen. Meer bomen, ecologische bermen, buurtommetjes, ruiterpaden en vaarwegen zijn hier voorbeelden van. Om een project een succes te maken is het vaak nodig om informatie te verzamelen en soms is het nodig eerst onderzoek te laten doen voor we een project verder uitwerken. Een storymap en GIS-viewer kunnen dit bijvoorbeeld inzichtelijk maken. Ook dit valt onder het maken van de gebiedsagenda's.

Werkplaatsagenda

De volgende stap is het opstellen van de werkplaatsagenda. Hier komen alle ideeën, wensen en ambities van de initiatiefnemers en gebiedspartijen bij elkaar. We kiezen samen met de initiatiefnemers op welke plekken we onze aandacht vooral gaan richten en waar en hoe we het fijnmazige netwerk zoals beschreven in de doelstelling gaan realiseren. We kijken op welke manier we slimme combinaties kunnen maken met programma's en plannen van overheden en andere organisaties. Het werkplaatsteam, betrokken initiatiefnemers, partners en overheden leggen samen de contouren vast van wat er op welke plek wordt gerealiseerd, welke combinaties er te maken zijn, welke partijen daarbij nodig zijn en welke doelen er te behalen vallen. Ook ideeën van omwonenden waar de projecten zullen landen zullen – mits passend in de doelstelling van de Landschapswerkplaats worden meegenomen in de afweging bij het maken van de werkplaatsagenda. Belangrijk is om hier al een eerste beeld te krijgen van het draagvlak van de omgeving, overheden en andere belanghebbende organisaties.

Aanleiding en doel gebiedsbijeenkomsten

Zoals gezegd gaat de Landschapswerkplaats naar de gebieden toe. In de periode van 15 mei tot en met 3 juli hebben we daarom een reeks gebiedsbijeenkomsten georganiseerd. We trapten af met het Gorecht. Daarna volgden de Veenkoloniën, het Zuidelijk Westerkwartier, Centraal Woldgebied en Duurswold, Oldambt, Westerwolde en als laatste Waddenkust en Wierdenland.

Met de gebiedsbijeenkomsten hebben we als Landschapswerkplaats het volgende voor ogen gehad:

- Kennismaken met elkaar; samen geven we elkaar weer energie en enthousiasme voor de uitvoering van de initiatieven.
- Het is meteen ook het begin van het lokale netwerk, van de initiatiefnemers met elkaar en met de gebiedspartijen in de gebieden, en met de `verse' bemensing van de Landschapswerkplaats.
- Tijdens de gebiedsbijeenkomsten verkennen we de kansen met elkaar voor de samenwerking tussen de initiatieven, onderling en met de gebiedspartijen Dit doen we aan de hand van een eerste analyse van de initiatieven die is opgesteld door de Landschapswerkplaats, en met de Gebiedsagenda in wording.

De inleidende presentatie van de gebiedsbijeenkomst kan je terugvinden en downloaden op de website van de landschapswerkplaats: www.landschapswerkplaats.nl.

Doel van dit schetsboek

Met dit beeldverslag leggen we de resultaten vast van het interactieve deel van de gebiedsbijeenkomsten, waarin we ons hebben gebogen over de kansen voor samenwerking tussen de initiatieven en over de koppeling met de gebiedsagenda.

Tot slot

Voor dit hoofdstuk is geput uit diverse stukken, waaronder het projectplan voor de Landschapswerkplaats, de presentatie van de gebiedsavond, en andere documenten. Wil je meer informatie over de achtergronden, werkwijze en organisatie van de Landschapswerkplaats, of over de initiatieven, dan kun je dat nazoeken op de website: www.landschapswerkplaats.nl. Je kunt natuurlijk ook de landschapswerkplaats rechtstreeks mailen via info@landschapswerkplaats.nl.

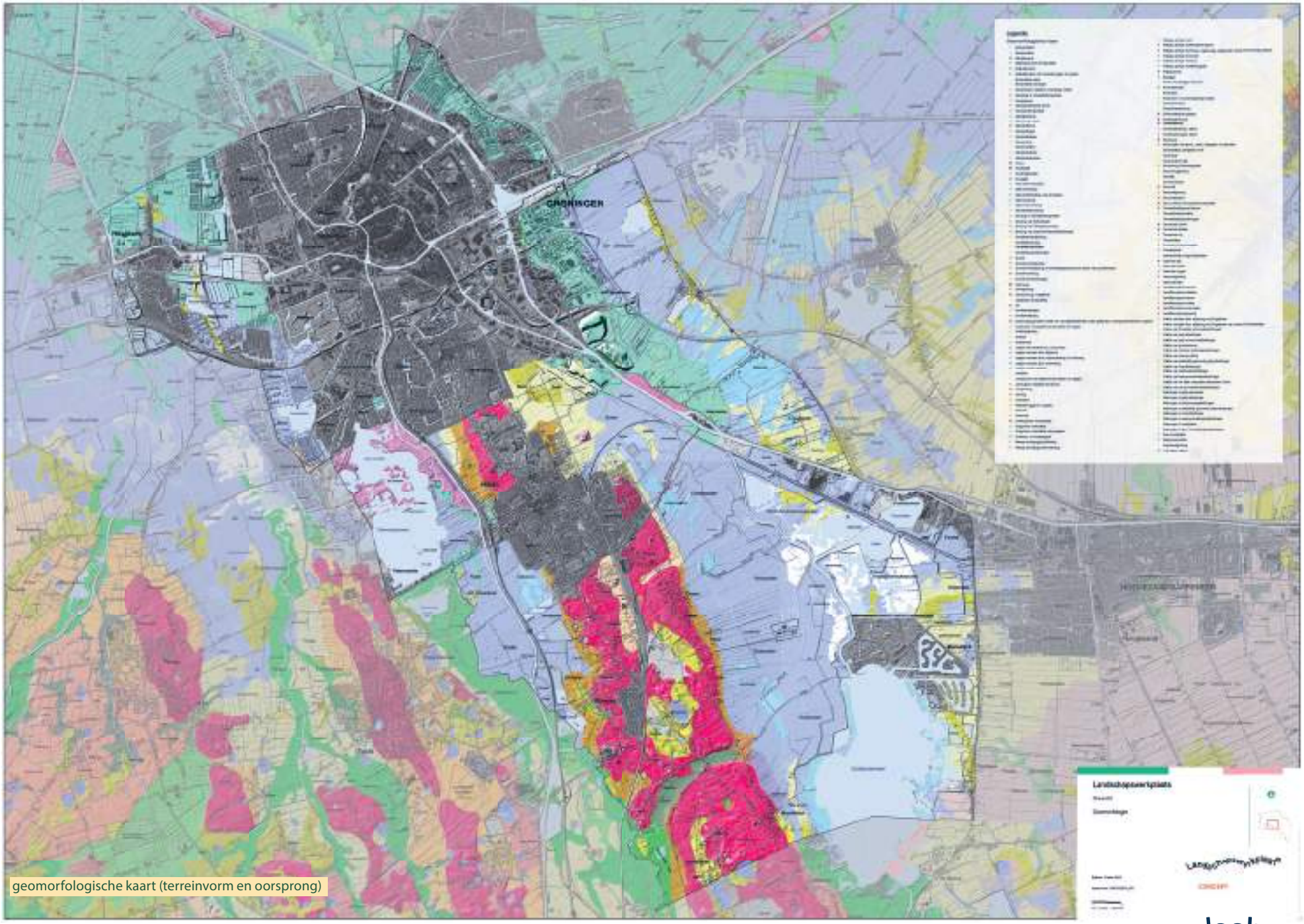

geomorfologische kaart (terreinvorm en oorsprong)

2. Het landschap van Gorecht

In dit hoofdstuk geven we een korte beschrijving van het huidige landschap en zijn ontstaansgeschiedenis. Het landschap zoals we dat nu kennen, heeft bijzondere kenmerken en kwaliteiten. Daar bouwen we op verder bij de uitwerking van de initiatieven.

Ondergrond

Het landschap van het Gorecht is vooral ontstaan tijdens de IJstijden. Tijdens een van de IJstijden, het Saalien, is door een ondergrondse smeltwaterstroming onder de ijskap die toen over Nederland lag, een langgerekte rug neergelegd in zuidoostelijke richting. Dat noemen we een `megaflute': de Hondsrug. Parallel aan de Hondsrug zijn in dezelfde periode nog een paar ruggen ontstaan, onder andere de rug van Zeijen en Tynaarlo. Op de geomorfologische kaart zijn deze ruggen te herkennen als langgerekte rode vlekken. Groningen ligt op de uitloper van de Hondsrug, onder andere herkenbaar aan de hoge ligging van de Hereweg/ Herestraat. Tussen de ruggen liggen de huidige stroomdalen van de Drentse Aa, en het Eelder- en Peizerdiep, die zijn ontstaan in de voormalige smeltwaterdalen (de middelgroene kleuren). Het Hunzedal was vlak na de IJstijden oorspronkelijk een metersdiep smeltwaterdal, maar is in de loop der tijd opgevuld met sediment. Opvallend voor het Gorecht is de doorbraak die tijdens de IJstijden ontstond tussen het Drentse Aa-systeem en het Hunze-systeem ter hoogte van de Besloten Venen. Op de geomorfologische kaart en de hoogtekaart is deze laaggelegen doorbraak in de Hondsrug duidelijk zichtbaar.

In het Holoceen, de geologische periode na de IJstijden, waarin we nog steeds verkeren, werd het klimaat warmer. De

Pollseweg; foto Marketing Groningen, fotograaf: Schenk

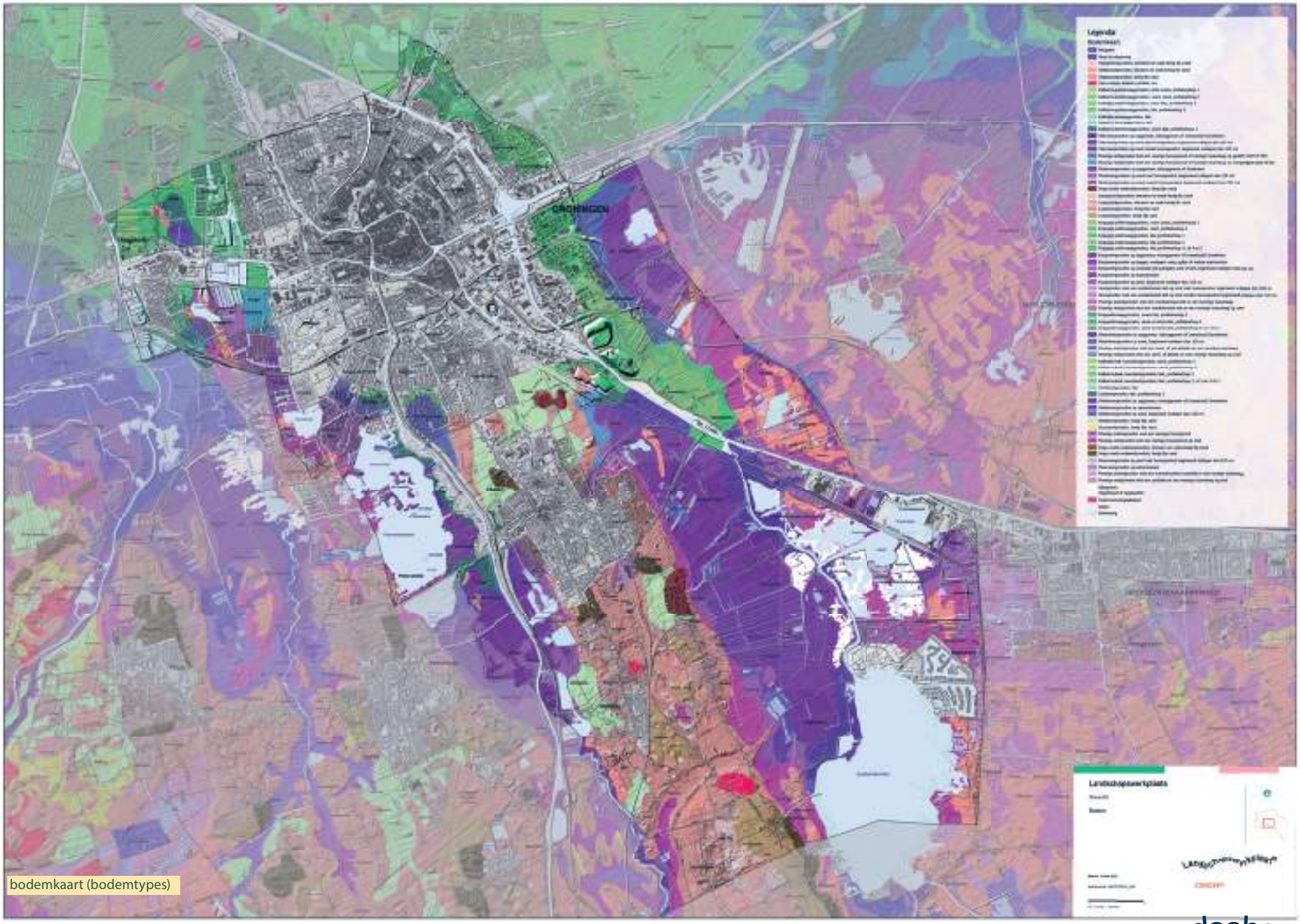

bodemkaart (bodemtypes)

Landschapswerkplaats

zeespiegel en de grondwaterstanden stegen, en er ontstond meer vegetatie. In deze periode kwam een ongekende veengroei tot stand, die vooral aan de oostkant van de Hondsrug uitgroeide tot metersdikke pakketten. Ook in wat nu de Onlanden heet, en de omgeving van het Paterswoldse meer, lag een dik veenpakket. Op de geomorfologische kaart zijn deze gebieden weergegeven met grijsbruine, respectievelijk lichtpaarse kleuren.

Ontginning

In de prehistorie was de Hondsrug relatief dicht bevolkt. Er zijn vele archeologische resten uit deze periode gevonden. De Hondsrug lag hoog genoeg zodat de veengroei tot de dalen beperkt bleef. Het bleef daardoor geschikt voor menselijke bewoning.

In de Middeleeuwen ontstond het klassieke Drentse esdorpenlandschap op de ruggen. De boerderijen lagen op de flanken van de beekdalen. De akkers lagen op de hogergelegen gronden in grote escomplexen, de weide- en hooilanden lagen in het beekdal. Buiten deze meer intensief gebruikte gebieden lagen uitgestrekte heidevelden. Hierop werden de plaggen gestoken die gebruikt werden om de mest op te vangen van het vee in de potstallen. De plaggen met mest werden op de akkers gebracht om de vruchtbaarheid op peil te houden. Zo zijn uiteindelijk de bolgelegen essen ontstaan.

Vanaf de zeventiende eeuw werden de grote veengebieden ontgonnen om turf te winnen als brandstof voor de groeiende bevolking. Dat begon in eerste instantie kleinschalig, maar op gegeven moment werd de veenontginning steeds grootschaliger en commerciëler, met name aan de oostzijde van het Gorecht, in de Veenkolonien. Door de afgraving daalde het maaiveld en kwam de oorspronkelijke Pleistocene ondergrond weer tevoorschijn uit de IJstijden. Op de bodem en hoogtekaart is dit goed te zien. De bruine en roze tinten op de bodemkaart duiden op zandgronden, de paars/blauwe/lila kleuren duiden op venige of moerige gronden. Op de hoogtekaart zijn de hogergelegen ruggen en de daartussen gelegen dalen, en de laaggelegen, verveende gronden goed te herkennen aan de rood/gele respectievelijk blauwe tinten.

De volgende grote ontginningsslag begon met de ontginning van de grote heidevelden, die omgezet werden in landbouwgrond. Door de komst van kunstmest was het niet meer nodig om mest op te brengen, en waren de heidevelden niet meer nodig voor de plaggen.

Moderne tijd

Op de Bonnebladen, de topografische kaarten van rond 1900, is de oorspronkelijke landschapsstructuur van ruggen en dalen ook terug te zien in de ligging van de dorpen en de Stad Groningen, de infrastructuur, en de aan- of afwezigheid van opgaande beplanting. Alles volgt hetzelfde noordwest-zuidoostelijke gerichte patroon. Zelfs de latere spoorlijnen en kanalen volgen op hoofdlijnen deze structuur. Door dorps- en staduitbreidingen, door ruilverkavelingen en schaalvergroting en andere ontwikkelingen is dit patroon minder duidelijk geworden, maar toch nog steeds goed herkenbaar, als je naar de topografische kaart en de luchtfoto kijkt.

In deze periode ontwikkelt het gebied rond Haren en Glimmen zich tot woongebied voor de welgestelden uit Groningen. Deze buitenplaatsen en luxe villa's zijn nog altijd in grote getale aanwezig en geven het gebied een bijzondere sfeer en uitstraling.

kernkwaliteiten; bron: Kwaliteitsgids Groningen

Kernkwaliteiten

Op basis van de ontstaansgeschiedenis zijn in de loop der eeuwen de volgende kernkwaliteiten ontstaan:

- Het rijke relief van ruggen en dalen, doorbraakdalen, en talloze ingesloten laagtes en pingoruines
- Een krachtige groene landschapsstructuur van houtwallen en singels, bosjes en bossen op de ruggen, met insteekwallen op de flank van de beekdalen
- Afwisseling van kleinschalige, besloten delen en grootschalige open delen (de voormalige heidevelden)
- Natte landschapselementen, als vennetjes en veentjes, maar ook veenmeren als het Paterswoldsemeer, en het Zuidlaardermeer.
- Een reeks van buitenplaatsen, villa's, en veenborgen.

Deze kernkwaliteiten bieden vooral goede aanknopingspunten voor de vlakinitiatieven Groene Longen/Tiny Forests, de netwerkinitiatieven Bermen komen tot Leven, Verbonden Biodiversiteit, Groningen Beleven, Kiek'n & Doun, Masterplan Vaarwegen, en Diepen en Maren. Er zijn geen gaslocaties in Gorecht, dus voor dit initiatief liggen er geen kansen in het landschap besloten.

Voor meer en diepgaandere beschrijving van het landschap en de ontstaansgeschiedenis verwijzen we naar de website van de Kwaliteitsgids Groningen (www.kwaliteitsgidsgroningen.nl) en de site www.landschapsgeschiedenis.nl.

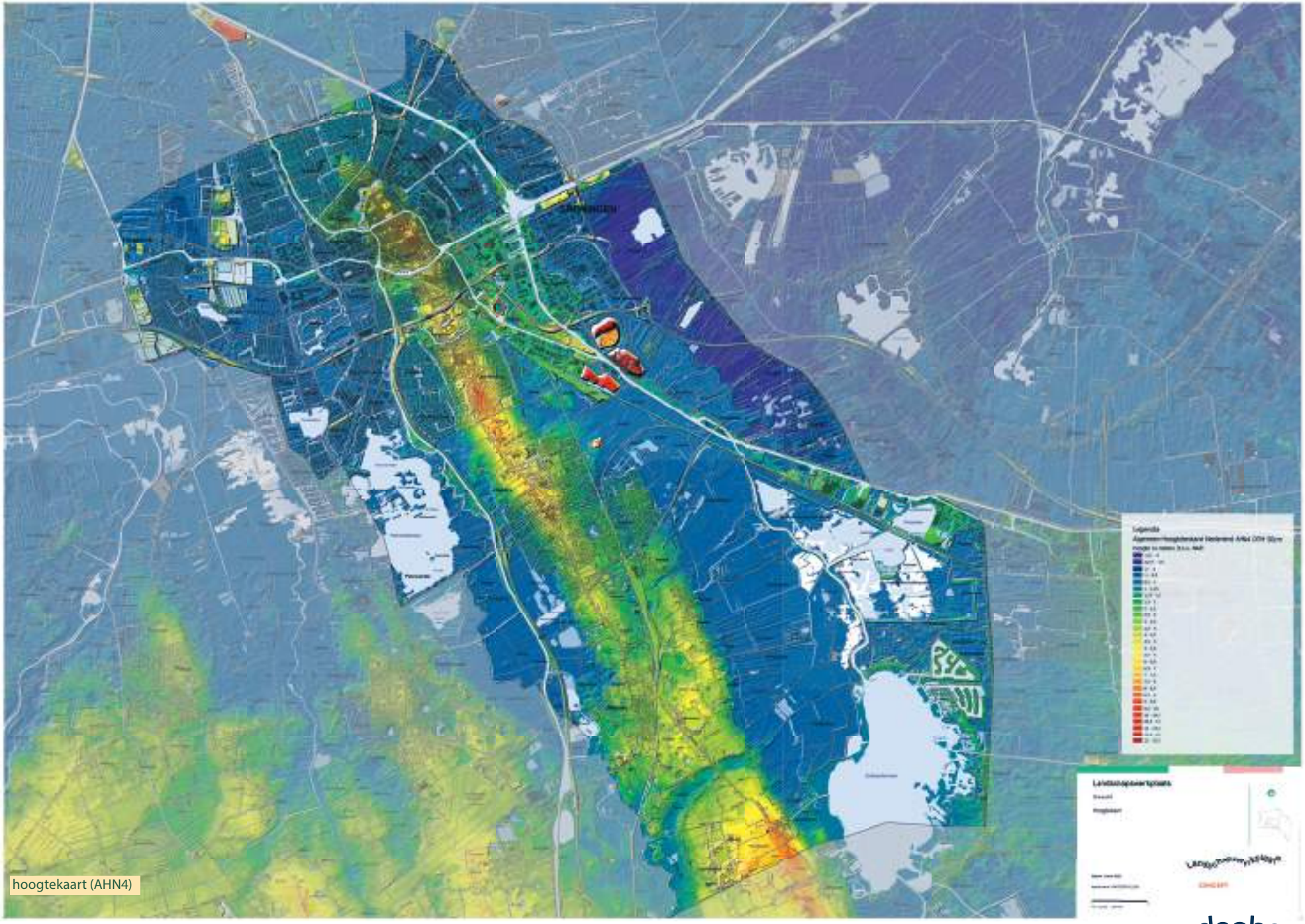

hoogtekaart (AHN4)

Landschapswerkplaats

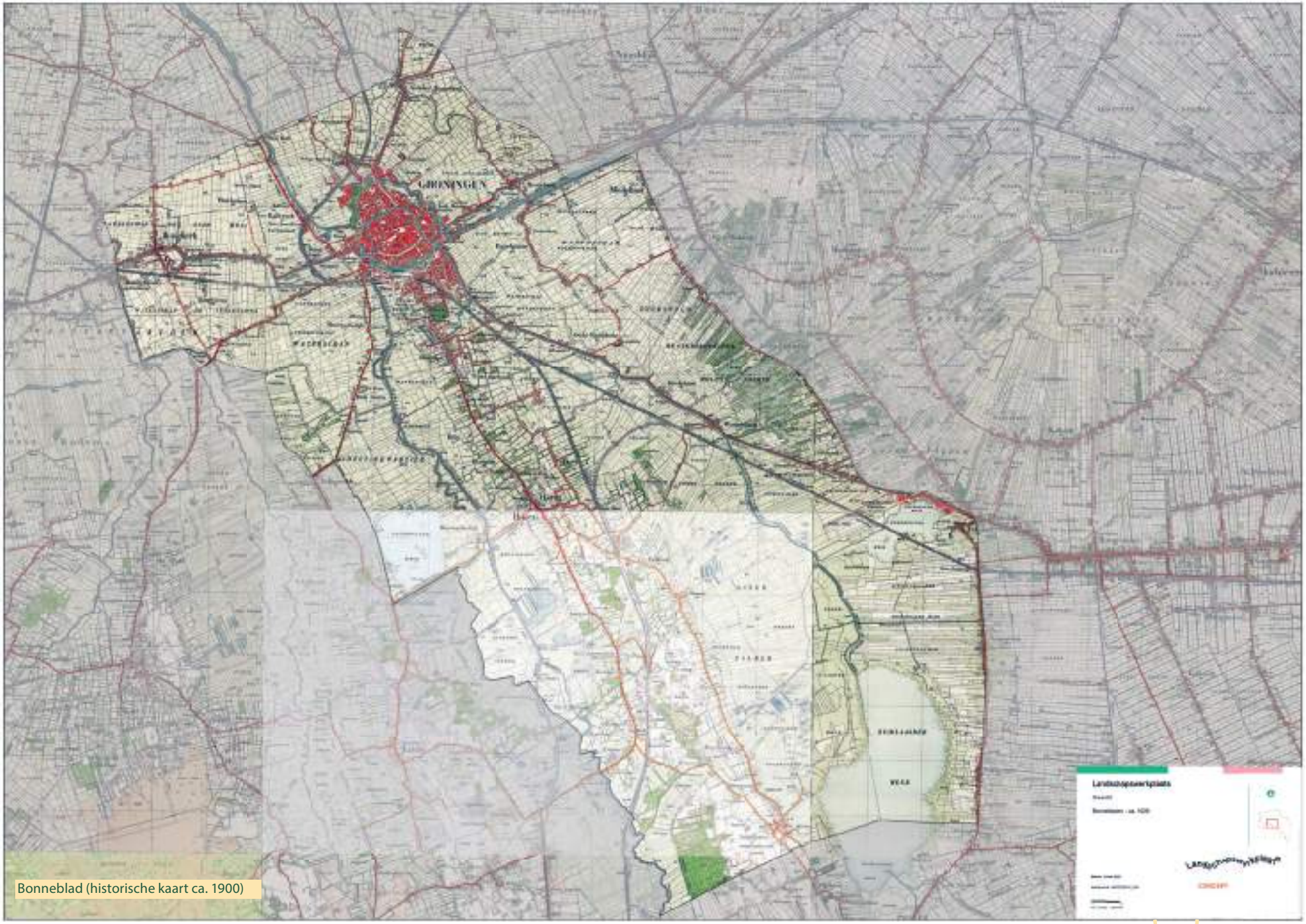

Bonneblad (historische kaart ca. 1900)

Landschapswerkplaats

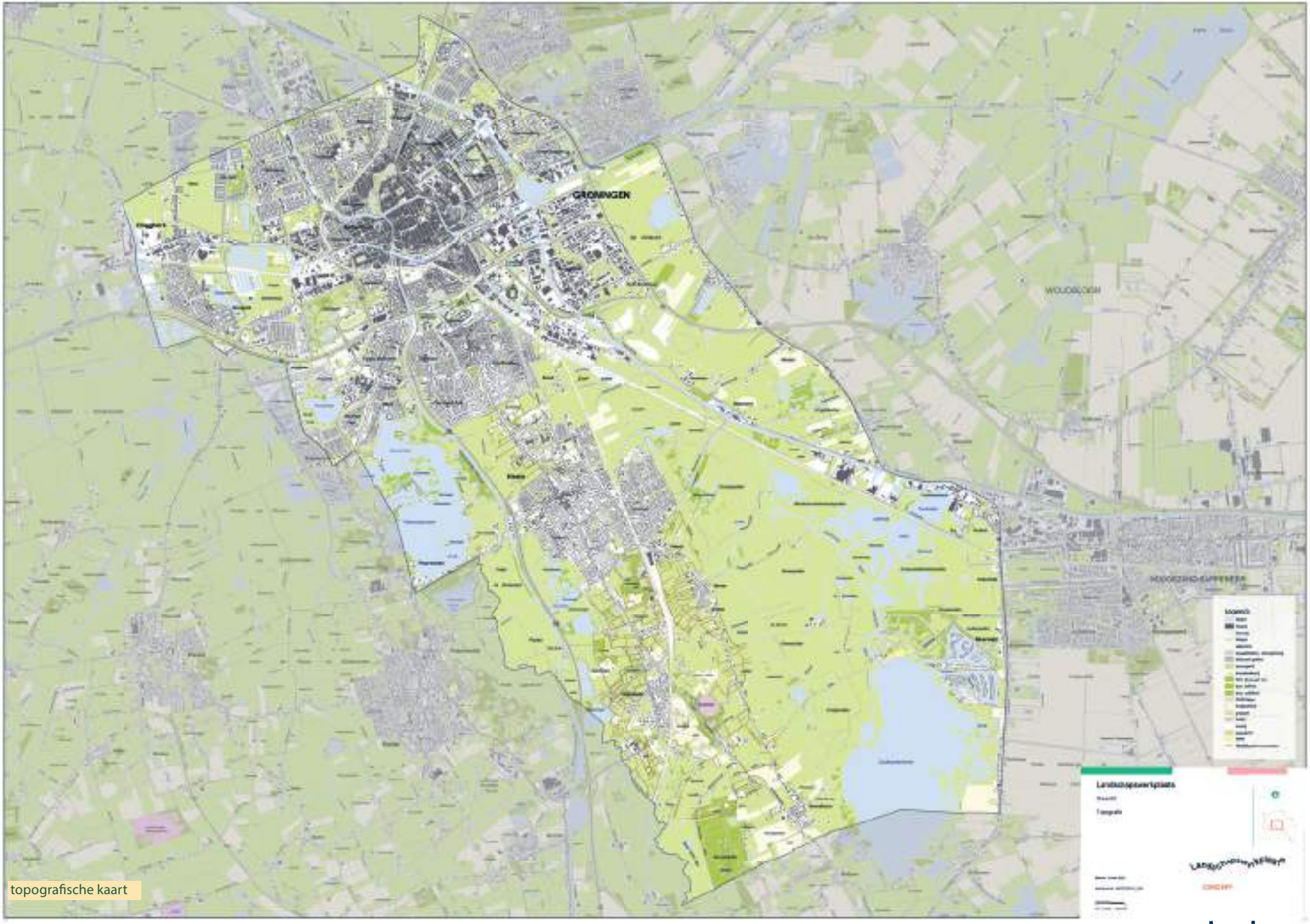

topografische kaart

Landschapswerkplaats

luchtfoto

Landschapswerkplaats

Helper Molen, Paterswoldsemeer; foto Marketing Groningen Marcel Kerkhof

Onnerpolder; foto Schenk

Onnerpolder; foto Schenk

Vaartwijk; bron Groninger archieven

klooster Yesse; bron Groninger Archieven

zandweg; foto Landschapsbeheer Groningen

Hegscheren; foto Landschapsbeheer Groningen

houtwallen Glimmer es; foto Albert-Erik de Winter

Huis te Glimmen

21

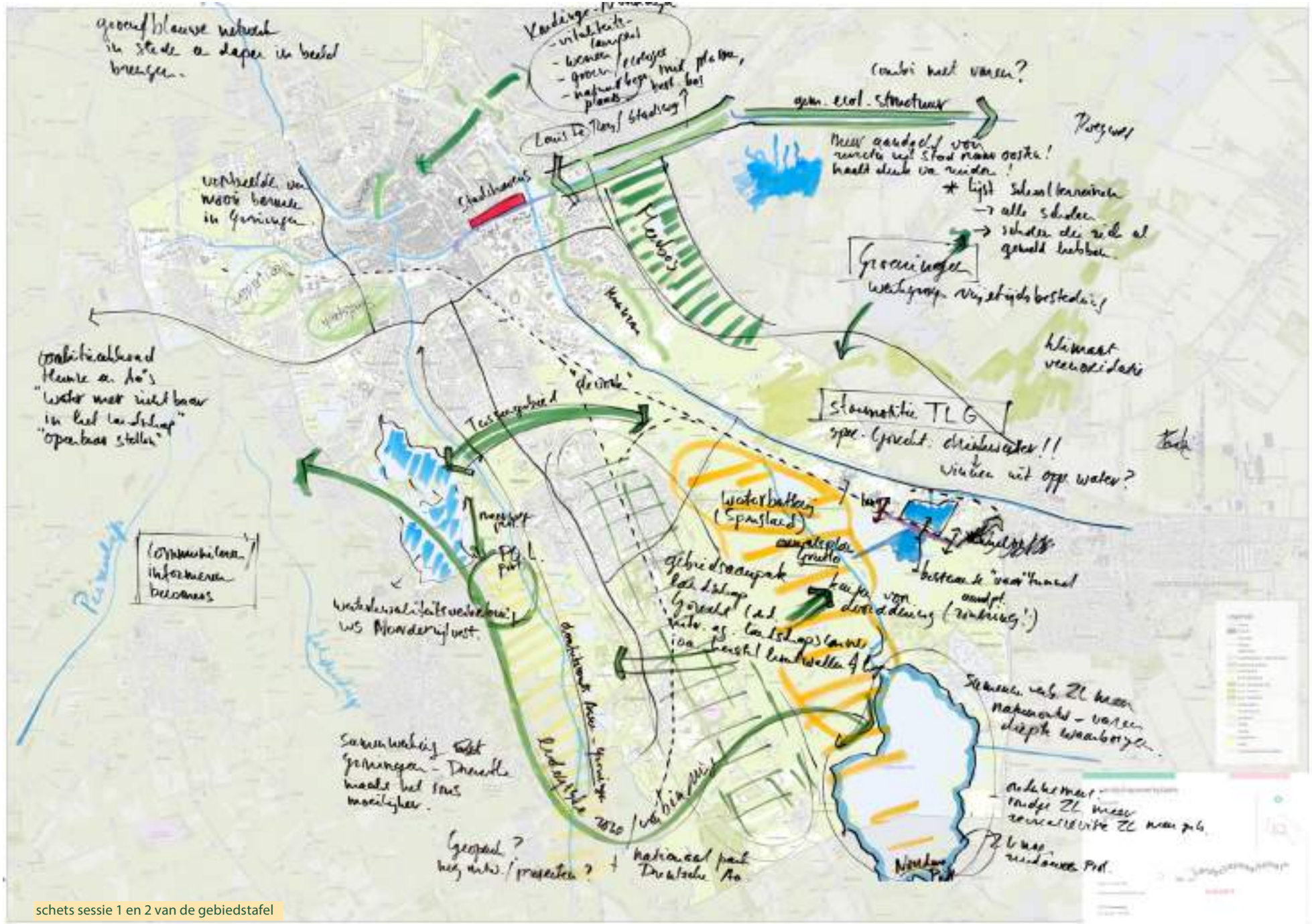

schets sessie 1 en 2 van de gebiedstafel

Landschapswerkplaats

3. Toelichting schetsen

Op 15 mei vond de allereerste gebiedsbijeenkomst plaats. Initiatiefnemers, gebiedspartijen en het team van Landschapswerkplaats kwamen bijeen om de kansen te verkennen voor het deelgebied Gorecht. Na een toelichting van de initiatieven en van het landschap is samen geschetst aan twee tafels.

Gebiedstafel; sessie 1 &2

Op de schets is te zien dat er erg veel speelt in het Gorecht. Een korte, puntsgewijze toelichting, zonder de pretentie compleet te zijn:

Algemeen

- In het Coalitie-akkoord van het Waterschap Hunze en Aa's is veel aandacht voor het beter zichtbaar maken van het water in het landschap en voor het openbaar stellen van schouwpaden en wellicht andere waterschapsterreinen, waar mogelijk binnen bepaalde grenzen.
- Door verschillende initiatiefnemers en gebiedspartijen wordt de verwevenheid tussen Stad, de dorpen en het landelijk gebied benadrukt. Het landschap loopt via de stadsranden, groenzones en parken, en via de grote waterlopen door in de stad. In de stad spelen verschillende projecten in deze `landschapszones'. Rond Kardinge-Noorddijk speelt een van de grotere projecten zich af, onder de noemer vitaliteitscampus.
- Communicatie wordt als belangrijk aandachtspunt meegegeven: zorg dat je bewoners en grondeigenaren goed en tijdig informeert over wat er speelt en gaat gebeuren.
- Het Gorecht maakt onderdeel uit van Groeningen, de laagveengordel ten westen, zuiden en oosten van Groningen. Voor dit gebied zijn 'groene en blauwe doelen' gesteld, waarmee overheid, ondernemers, onderwijsinstellingen en andere organisaties een klimaatpositieve regio van Nederland willen realiseren. Andere functies zoals wonen, recreëren en energie moeten hier waar mogelijk worden ingepast. Groeningen verbindt vijf gemeenten (Westerkwartier, Noordenveld, Tynaarlo, Groningen en Midden-Groningen), de provincies Groningen en Drenthe, de waterschappen Hunze en Aa's en Noorderzijlvest, en verschillende landschappen en natuurgebieden tot

Initiatieftafel; foto Lidia Vedder

Gebiedstafel; foto Lidia Vedder

Landschapswerkplaats

een grote blauwgroene gordel waarin stad en land in elkaar overlopen. Het bestuurlijk samenwerkingsverband Regio Groningen-Assen faciliteert Groeningen. Het Platform Groeningen is verantwoordelijk voor Groeningen.

Landschap, natuur, water en recreatieve netwerken

- Op de rand van het Gorecht sluiten de initiatiefnemers van Groene Longen zich aan bij de ontwikkelingen rond Meerstad: daar liggen kansen voor het realiseren van Meerbos, een of meer bospartijen aan de oostzijde van de A7 in samenhang met de verdere ontwikkeling van een woonwijk van Meerstad.
- Er is een lijst met schoolterreinen in het Gorecht. Sommige scholen hebben zichzelf al aangemeld voor een Tiny Forest, andere moeten nog benaderd worden.
- Op de Hondsrug zijn er plannen om het houtwallen-, heggen- en singel landschap te versterken, als uitvoeringsagenda van het landschapsconvenant. Dit sluit aan bij meerdere initiatieven, bijvoorbeeld Groene Longen en Verbonden Biodiversiteit.
- Ten oosten van de Hondsrug, in het Hunzedal is in het kader van de manifestatie Sponsland de visie Waterbatterij opgesteld door bureau B+B. Kern van het idee is het beter vasthouden van water. In ditzelfde gebied speelt het Aanvalsplan Grutto. Voor dit gebied worden kansen gesignaleerd voor een betere recreatieve dooradering. Rond het meer liggen al langer wensen voor een `fietsrondje Zuidlaardermeer. Aan de oostkant van het Zuidlaardermeer lopen oa. projecten van Prolander (Noordma/Wolfsbarge). Wellicht liggen daar kansen.
- Ecologische verbindingszones, deels al gerealiseerd, deels in ontwikkeling: langs het Eemskanaal en Slochterdiep wil de gemeente Groningen ism gemeente Midden-Groningen een ecologische verbindingszone realiseren. Zijn er mogelijkheden om dit te combineren met het verbeteren van de vaarrecreatie? Dwars door het Gorecht loot de verbindingszone tussen de Onlanden, het stroomgebied van de Drentse Aa, De Besloten Venen, Onnerpolder, en het Zuidlaardermeer. Van daaruit loopt de zone door naar het Winschoterdiep en natuurgebied Westerbroek, en verder naar natuurgebied Roegwold. Deze grotendeels al gerealiseerde verbinding is een belangrijke landschappelijke drager voor het Gorecht.
- Op kleinere schaal zijn nog twee zones in ontwikkeling: bij de Meerweg, van Polder Oosterland Lappenvoort (zelf ook een natuurontwikkelingsproject in planvorming) richting het Paterswoldsemeer (via het al gerealiseerde project Lagewal). Daarnaast is het zogenaamde Tussengebied in ontwikkeling, die aansluit op de `Vork', het gebiedje in de driehoek van de spoorlijnen ten zuidoosten van de stad. Daarin liggen oude Hunzemeanders, die aanleiding kunnen zijn voor het maken van nieuwe groen-blauwe verbindingen.
- Rond Foxhol heeft een initiatiefnemer al veel bereikt om een betere fietsverbinding te realiseren tussen Foxhol, het zuidelijk deel van het Foxholstermeer, de Hunze en uiteindelijk het Zuidlaardermeer. Er zijn nog een paar obstakels waar een oplossing voor moet komen.
- Tussen Assen en Groningen wordt de Doorfietsroute Assen-Groningen ontwikkeld. Een deel is al gerealiseerd, het deel vanaf de Punt tot aan Haren moet nog aangelegd worden.

Specifieke punten

- De Hondsrug is bestempeld als Geopark. Komen hier nog ontwikkelingen of projecten uit voort? Onderzoeksvraag!
- In het Gorecht is de drinkwatervoorziening een belangrijk aandachtspunt voor de Transitie Landelijk Gebied (TLG). Het wordt steeds moeilijker om voldoende drinkwater van voldoende kwaliteit uit het grondwater te halen. Daarom wordt onderzocht of drinkwater uit oppervlaktewater gehaald kan worden.
- In het Paterswoldsemeer loopt een waterkwaliteitsverbeteringsproject van Waterschap Noorderzijlvest.
- Er zijn al veel voorbeelden van mooie groene, biodiverse bermen in de stad Groningen. Die kunnen als voorbeeld dienen; misschien een excursie organiseren te zijner tijd voor een aantal initiatiefnemers?

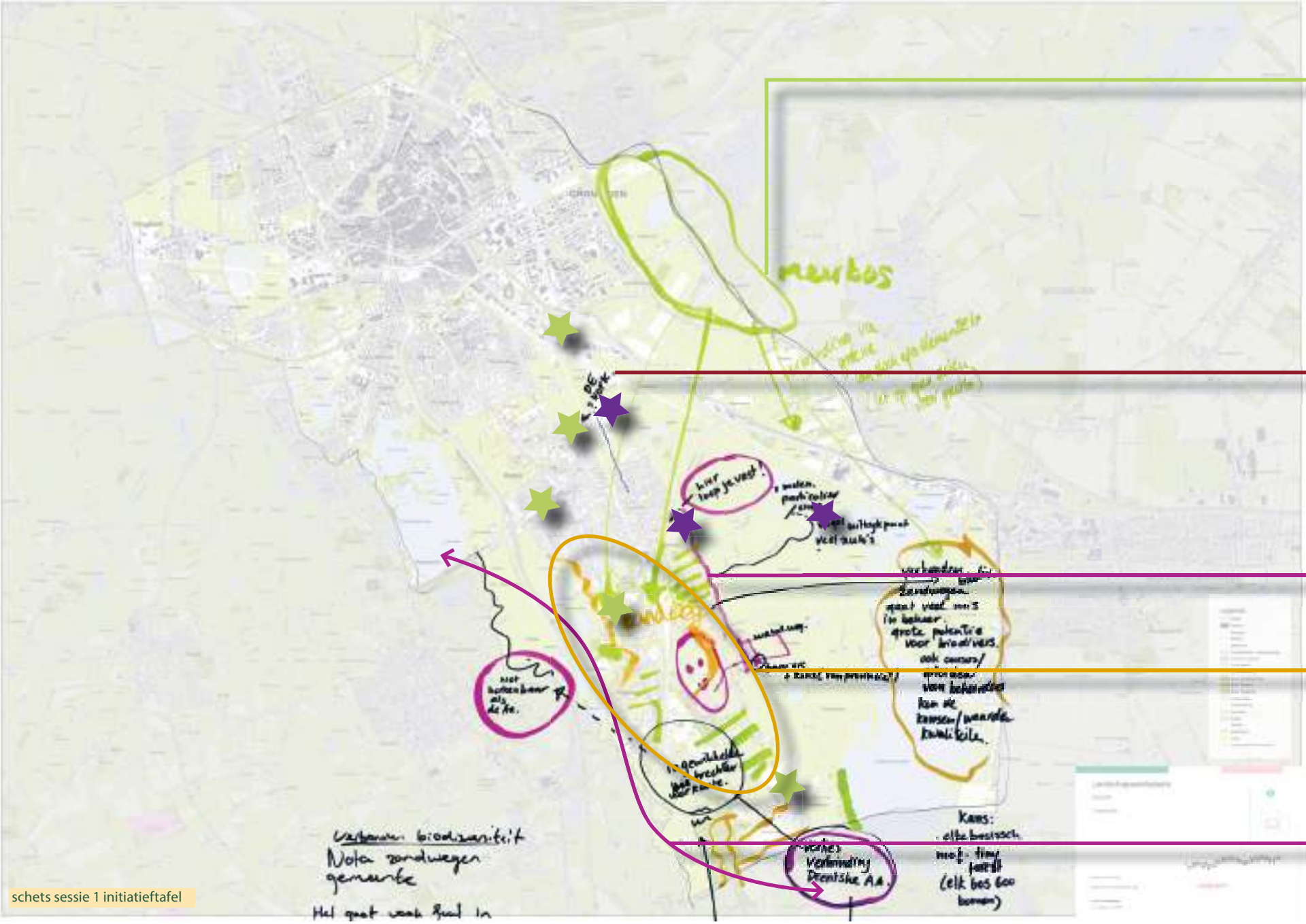

schets sessie 1 initiatieftafel

Landschapswerkplaats

Initiatieftafel; sessie 1

Meerbos:
Aansluiting binnen initiatief Groene longen door versterken groene landschapselementen zoals de houtwallen en hagenstructuur in het Gorecht.

Onderzoeksvraag naar inventarisatie scholen met kansen voor het planten van een Tiny Forest. Koppelen aan natuureducatie.

Groningen Beleven:
zorg voor betere verbinding met “de Vork” .(https: //www.routeyou.com/nl-nl/route/view/8667991/wandelroute/groningen-de-vork-haren-coendersborg)

Groningen Beleven:
Routes lopen vast, veel auto’s bij vogel-uitkijkpunt, geen mogelijkheid tot ommetje. Route stopt en blijft lineair, particulier grondbezit zoals de molen. Verken mogelijkheid tot Mooie koppeling te maken met Verbonden Biodiversiteit en Bermen komen tot leven.

Verbonden biodiversiteit:
zandpaden structuur mooi voor biodiversiteit maar er gaat veel mis, er is geen sturing op (vervolg) beheer. Zorg voor kennisdeling in de vorm van opleiding van de beheerders/vrijwilligers om het beheer goed te blijven uitvoeren.

Groningen Beleven:
De Drentsche AA is niet overal herkenbaar in het landschap. Er zit een ingewikkeld tracé in de route, niet overal beleefbaar. Mooie koppeling te maken met Verbonden Biodiversiteit en Bermen komen tot leven.

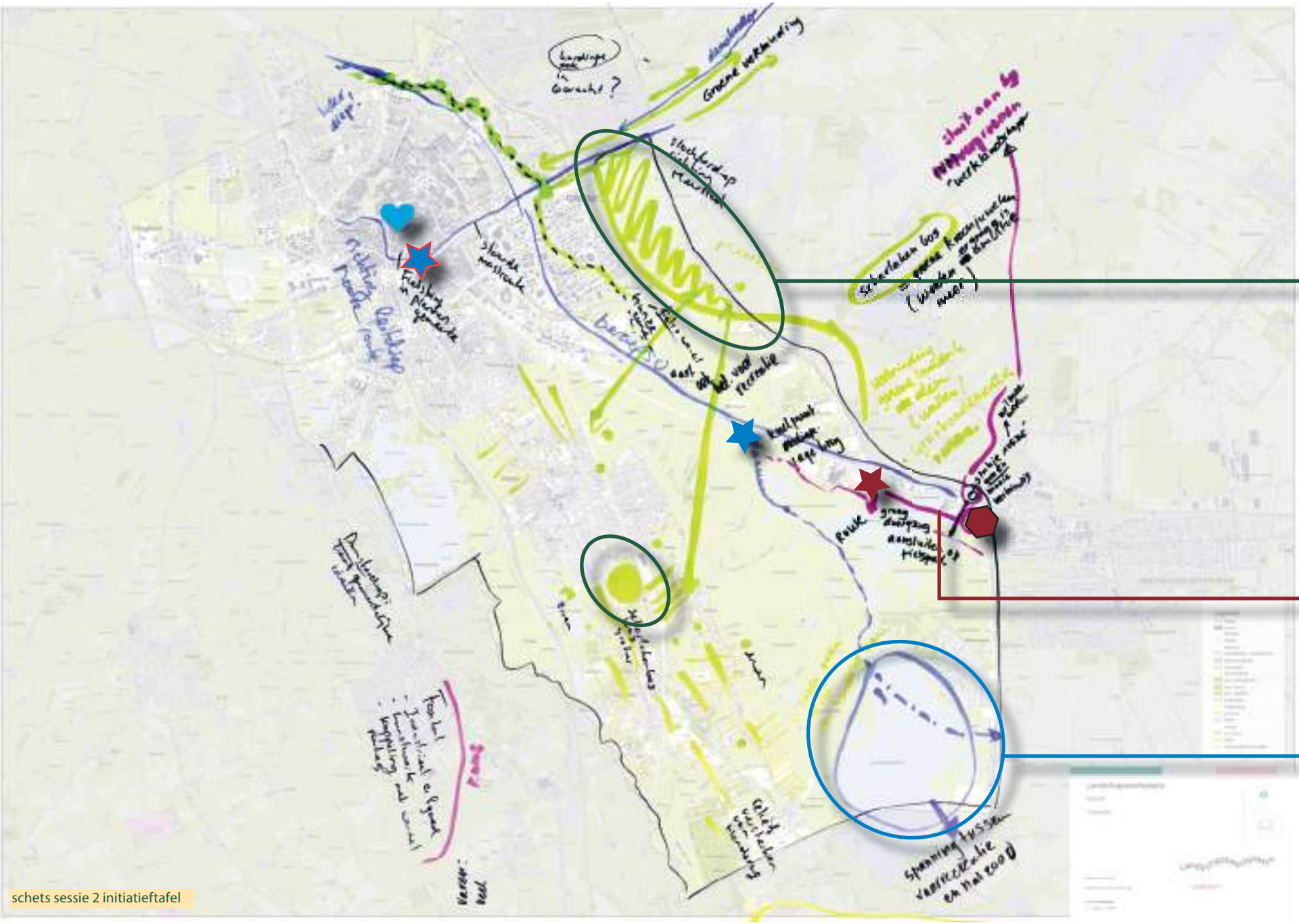

schets sessie 2 initiatieftafel

Landschapswerkplaats

Initiatieftafel; sessie 2

Meerbos:

Aansluiting binnen initiatief Groene longen door versterken groene landschapselementen zoals de houtwallen en hagenstructuur en de oude erven in het Gorecht.

Betrek ook boselementen. Versterken, herplanten, nieuw aanleg.

Versterk het zicht op het reliëf door herstel en versterking hagenstructuur haaks op de helling. Scharlakenbos Uitbreiden . Valt onder gemeentelijke “groene kroonjuwelen”; Ligt ambitie tot uitbreiding.

Onderzoeksvraag naar inventarisatie scholen met kansen voor het planten van een Tiny Forest. Koppelen aan natuureducatie; 50% aanplant 50% kennisdeling. IVN wil meedenken/ helpen. Tiny Forest ’s zijn de groene steppingstones. Sluit aan op Verbonden Biodiversiteit

Groningen Beleven:

routes koppelen. Sluit aan op Bermen komen tot leven.

Graag brug om aan te sluiten op fietsroutes.

Aandacht voor mooi industrieel erfgoed op de route zoals de Avebé. (Deze wil meewerken).

Richting Veenkoloniën aansluiten op “werklandschappen” van IVN, Sluit aan op Verbonden Biodiversiteit

Groningen Beleven:

Spanning tussen recreatievaart en Natura 2000 gebieden.

Route Zuidlaardermeer (recreatie)-Winschoterdiep(beroepsvaart) sluit niet aan door te lage brug .

Fietsbrug in planning (gemeente) let op staande mastroute.

Route richting Reitdiep mooi route. Verbeteren? Koppelen Damsterdiep aan routes. Damsterdiep kan gekoppeld worden aan gemeentelijke ideeën.

Sluit aan bij initiatiefbundel Diepen en Maren en Bermen komen tot leven

geeltjes op de schetstafel; foto Lidia Vedder

4. Kansen en bedreigingen

Aan de gebiedspartijen is gevraagd om tijdens het schetsen per persoon twee kansen en twee bedreigingen te benoemen. In dit hoofdstuk worden de belangrijkste kansen en bedreigingen samengevat.

Kansen/ wensen

- Versterken houtwallen o.b.v. kritische kaarten
- ‘Werklandschappen v.d. Green deals’ IVN, groene bedrijventerreinen contact Rick Hoeksema
- Foxhol; herstel doorsteek om de polder weer in te kunnen en dan aansluiting op bestaand fietspad
- Foxhol; oude AveBé terrein worden nieuwe plannen voor gemaakt; wensen/kansen voor de directe omgeving voor een park en verbinding met de polder.
- De Drentse AA ; Belevingswaarde van rond Glimmen vergroten, versterken zorg voor een recreatief plan. (WDGR?) De levensader van Groningen….
- Transitie Landelijk gebied
- Tiny Forest; er is al een overzicht van scholen die zich hiervoor hebben aangemeld, Overal zijn er al geschikte locaties. Gaat niet alleen om aanplant, educatie is net zo belangrijk!
- Er is een gemeentelijke ecologische zone
- Zuidlaardermeer beleven; zijn verschillende ontwikkelingen
- Slochteren; de steigers koppelen aan ecologische zones
- Kardinge; visie recreatie
- Verbindingen; groen vanuit GES (?) en andere projecten
- Erven; versterken erven in het Gorecht
- Meerbos/Groene longen; zorgt voor verbinding groene landschapselementen en voor het versterken van de Hondsrug
- Hondsrug; ‘aanvalsplan’ houtwallen en hagen
- Oude Hunze; mogelijkheden om te fietsen en te wandelen
- Scharlakenbos; kansen voor verdere ontwikkeling (is ook speerpunt van de gemeente)
- Slochterdiep; verhogen bruggen
- Waterleidingsweg; grondgebied is van de provincie, wandelmogelijkheden
- Bosverdichting; meer verdelen over het landschap, bv. Meerbos
- Haren; achter Haren mogelijkheden om te wandelen/fietsen langs de Essen
- Beleven = waarde
- Onnen; haventje van Onnen weer herstellen
- Industrieel erfgoed; ook dit meenemen, net zo interessant/ belangrijk
- Bermen; kennis vergaren bij onderhoud van de bermen.

kansen en bedreigingen; foto Lidia Vedder

Bedreigingen/belemmeringen

- Gruttogebied; aanvalsplan gruttogebied in acht nemen
- Recreatie; balans tussen belang en behoefte van recreatie, ‘druk’
- Bodemdaling
- Visies; de diverse processen en visies van de diverse partijen in dit gebied
- Druk; de druk op het landschap op diverse locatie vanuit diverse opgaven.
- Ruimtelijke plannen verstoren soms de initiatieven. (Gemeentelijk loket)
- Vogelkijkhut in de polder; veel verkeer
- Beheer; aandacht voor het beheer! Meenemen in de plannen1
- Plannen/uitvoering; hier zit nog wel eens verschil in
- Rietdiep; fietsbrug Reitdiep
- Zonering; niet alles kan, keuzes maken (bv. veel drukte in Appelbergen)

Algemene opmerkingen

- Behoefte om de contactgegevens te delen, m.n. de professionals
- Behoefte aan informatie over ‘hoe nu verder’
- Varen heeft andere benadering nodig dan de meeste projecten, vele varianten mogelijk

5. Vooruitblik

Na afloop van de reeks gebiedssessies, nemen we als Landschaspwerkplaats even de tijd om de oogst te laten bezinken. We gaan de resultaten van de sessies inventariseren en analyseren. Dat zal ook na de zomervakantie nog doorgaan.

Op 17 oktober organiseert de Landschapswerkplaats een provinciebrede bijeenkomst, waarin we de analyse per deelgebied bij elkaar brengen tot een compleet overzicht voor heel Groningen. We zoomen in op de Gebiedsagenda, geven een eerste analyse van de meest kansrijke combinaties van initiatieven en van de eerste `hotspots' die opdoemen: de plekken in Groningen waar veel initiatieven, ideeen, kansen en lopende ontwikkelingen bij elkaar komen.

Gebiedsagenda
Daarna werken we de Gebiedsagenda per deelgebied verder uit, samen met de initiatiefnemers en gebiedspartijen. We kijken onder andere naar:

- Welke nieuwe data over lopende ambities, programma's en projecten zijn er nog binnengekomen en welke daarvan kunnen samenwerken met de Landschapswerkplaats?
- Welke bestaande structuren en samenwerkingsverbanden zijn er al en hoe kunnen we hierop aansluiten en / of mee samenwerken? Hierbij zullen de initiatieven voor de Landschapswerkplaats natuurlijk primair zijn.
- Welke raakvlakken en koppelkansen zijn er met de gebieds- en landschapsbiografieën en de programma's en projecten die al lopen bij provincie, gemeenten, waterschappen en terreinbeheerders?
- Wat is de beste plek voor een project om aan de slag te gaan? Op welke plek krijg je het meeste `waar voor je geld' ?
- Welke gronden zijn bij wie in eigendom?
- Op welke plekken hebben de initiatieven opgeteld het grootste resultaat? Op welke schakels van het netwerk moet de focus liggen?
- Zijn er voor een gebied specifieke combinaties te bedenken tussen thema's?
- Hoe dragen we in een gebied zo goed mogelijk bij aan de missie en de doelen van de Landschapswerkplaats? Hoe kunnen we oude en nieuwe initiatieven zo goed mogelijk inpassen?

Dat zal de tweede helft van 2023 in beslag nemen. Met een gebiedsagenda brengen we de bestaande en 'toukomstige' ruimtelijke projecten en netwerken in beeld. We sluiten hierbij aan bij het proces van de Transitie Landelijk Gebied van de provincie Groningen, en vice versa.

Dat betekent overigens niet dat de Landschapswerkplaats niets anders meer doet. Parallel aan het opstellen van de Gebiedsagenda laten we al onderzoek uitzetten en bereiden we de Werkplaatsagenda en de concrete uitwerking van de verkenning zover mogelijk voor met de initiatiefnemers. De snelheid waarmee we de gebiedsagenda's opstellen, kan tenslotte per deelgebied verschillen, afhankelijk van de complexiteit en hoeveelheid lopende ambities, programma's en projecten.

Werkplaatsagenda
Eind 2023 en begin 2024 maken we de overstap naar de Werkplaatsagenda. In de Werkplaatsagenda leggen we vast wat de Landschapswerkplaats de komende jaren gaat doen. Met welke projecten kunnen we de grootste ruimtelijke impact realiseren, de initiatieven zo goed en effectief mogelijk bedienen, als plus op de taak van (semi)overheden, terreinbeherende organisaties en andere gebiedspartijen? Wat doen we wel, en wat ook niet? En welke allianties kunnen we daarbij smeden?

Terwijl we bezig zijn met de Gebiedsagenda en de Werkplaatsagenda, grijpen we ondertussen kansen die zich nu al voordoen om initiatieven in concrete projecten om te zetten, met beide handen aan. Een voorbeeld hiervan is Meerbos, als onderdeel van Groene Longen, waarvoor we samen met projectbureau Meerstad een plan gaan maken. Als alles volgens planning verloopt, zou de aanleg van het bos eind 2024, begin 2025 kunnen starten. En zo dienen zich nu al meer kansen aan, in verschillende gebieden.

Europapark met Helperzoom op voorgrond en omgeving Engelbert/Middelbert op achtergrond; foto Marketing Groningen Fotostijl Johan Bosma

soep en broodjes vooraf; foto Lidia Vedder

Bijlage 1
Deelnemerslijst

Aanwezig	Organisatie
Amanda le Grand	Stichting Landelijk Gebied Haren; initiatiefnemer Verbonden Biodiversiteit
Leonard Teerling	Watersportverbond
Kees Siderius	IVN Natuureducatie
Bauke Brouwer	Collectief Groningen West
Tim Visser	initiatiefnemer Kiek'n & Doun
Diane Groeneweg	Gemeente Groningen
Jenz Verbogt	Overdiep
Marck de Cloet	initiatiefnemer Kiek'n & Doun
Hans Eilert	initiatiefnemer Groene Longen
Jacoba Wijk	initiatiefnemer Wehe den Hoorn
Rick Hoefsema	IVN Natuureducatie
Gusta Hofstee	Waterleidingbedrijf Glimmen
Emiel Galetzka	Waterschap Hunze en Aa's
Rieks van der Wal	Transitie Landelijk Gebied (TLG)
Richard van Benthem	Gemeente Midden-Groningen
Harriet Wierts	Gemeente Midden-Groningen

Bijlage 2
Beschrijving initiatieven

Zuidlaardermeer; foto Marketing Groningen Marcel Kerkhof

Groningen beleven

Samen zorgen we ervoor dat er op typisch Groningse plekken, zoals op oude slaperdijken en langs diepen en maren, gewandeld of gefietst kan worden. En dat het netwerk van wandel- fiets en ruiterpaden beter wordt, zodat ook horeca en andere ondernemers, borgen en musea ervan profiteren en de charme van het landschap verder wordt versterkt.

In de herinnering van de Groninger dorpen leven de oude paden van weleer voort. Sterker, er is een grote wens om de paden in ere te herstellen. Dat is dan ook de kern van dit plan: vanuit lokale herinneringen en wensen een fijnmazig netwerk van wandel-, fiets-, en ruiterpaden opzetten, geworteld in de rijke geschiedenis van onze provincie. De uitgangspunten zijn voor alle drie netwerken hetzelfde. In de eerste plaats is dat de kwaliteit van de paden. Dit gaat niet alleen om de begaanbaarheid, staat van onderhoud en veiligheid. Het is ook van belang dat de paden betekenis hebben in het landschap. Ten tweede moeten de paden en het netwerk dat zij vormen, goed te vinden zijn. Bijvoorbeeld via knooppunten op kaarten en paaltjes.
Ten derde is het van belang dat de actieve recreant pauze kan nemen. Hierbij helpen uiteenlopende voorzieningen, van rustpunten tot picknickbanken, maar altijd met het lokale verhaal op de voorgrond.

Het netwerk maakt bestaande voorzieningen beter vindbaar. Dit sluit aan op het vierde uitgangspunt: de paden en voorzieningen moeten aansluiten bij het lokale verleden en heden. Ze moeten iets vertellen over het landschap en haar geschiedenis. Deze informatie kan digitaal of fysiek gekoppeld worden aan het netwerk.

Masterplan varen

Meer toegankelijke vaarwegen bieden grote kansen voor het verhogen van de kwaliteit van de leefbaarheid en woon-leefomgeving van alle Groningers. Herontwikkeling van onze historische waterwegen en het verbinden met fiets- en wandelnetwerken levert een belangrijke bijdrage aan duurzaam toerisme en kansen voor Groninger ondernemers.
Vaarwegen doorsnijden een grote diversiteit aan unieke landschappen en bijzondere cultuurhistorie. Onderwerpen voor op de gebiedsagenda van de Landschapswerkplaats: de infrastructuur van vaarwegen toegankelijker maken (doorvaarthoogte, vaarwegdiepte); voorwaardenscheppende voorzieningen bij vaarwegen en meren; duurzaam varen; routeontwikkeling (zoals onze pareltjes zichtbaarder maken, vaarknooppunten-netwerk).

Wat levert het op? Direct en indirect honderden banen in de vrijetijdseconomie. Daarnaast wordt door het weer veilig. Het levendiger maken van onze historische vaarwegen vergroot de leefbaarheid en versterkt de Groninger identiteit. Bovendien is het een kwaliteitsimpuls voor de woonomgeving. Kanalen waarop wordt gevaren zijn levende kanalen: een omgeving waar het goed toeven en wonen is.

Een vaartoerist heeft ook vaak fietsen aan boord. Als hij aanmeert, gaat hij op zoek naar dezelfde authentieke beleving als elke andere toerist. Met nieuwe (ook digitale) voorzieningen op aanlegplaatsen, toeristische opstappunten en parkeerplaatsen bij horeca, kan deze beleving direct worden aangeboden. Hierdoor worden (vaar)toeristen ook verblijfstoeristen. Havens en aanlegplaatsen worden weer belevingsvolle knooppunten voor cultuur, horeca en ondernemende Groningers.

Diepen en maren

Diepen en maren staan aan de basis van Groningen. Ooit verbonden ze dorpen en steden met elkaar, maar ook met de wereld. De diepen – waaronder Damsterdiep, Boterdiep en Reitdiep – vormen belangrijke cultuurhistorische assen waarlangs van oudsher veel cultureel erfgoed aanwezig is als wierden, molens, sluizen, kalkovens en steenfabrieken. De samenhang tussen dit erfgoed is momenteel ver te zoeken. Het Damsterdiep is als oudste industriële as in Groningen vergelijkbaar met die van de Zaanse Schans voor Amsterdam.
Maar geen toerist die met die bril kijkt. Door de openstelling en herbestemming van de erfgoedparels langs de diepen in samenhang aan te pakken, ontstaan hoogwaardige erfgoedlinten met een grote toeristisch-recreatieve betekenis.

Versterking en herstel van deze historische waterlopen biedt unieke kansen voor natuur, leefbaarheid, klimaat en waterbeheer. Het landschap wordt meer toegankelijk en ons erfgoed beter te beleven.

Het stelsel van maren vormt een netwerk in een agrarische omgeving, met kansen voor landschaps- en natuurherstel (natuurlijke oevers en vismigratie) en om het landschap meer toegankelijk te maken. Versterking van deze historische waterlopen vergroot tevens de capaciteit voor opvang van water, in tijden van overvloed en schaarste. Dorpen en wijken kunnen zich opnieuw gaan verhouden tot het cultuurlandschap.

‘t Wad tot stad

Het cultuurlandschap rondom het Reitdiep behoort tot het oudste van Europa en verbindt de mooiste plekken van Groningen. Dit willen we behouden én toekomstbestendig maken.
Samen zoeken we naar vernieuwende manieren om het landschap nog mooier te maken,
met aandacht voor rendabele landbouw, biodiversiteit, toerisme en water. Het gebied van ‘t Wad tot Stad loopt langs de oude getijdenrivier het Reitdiep. Het Reitdiep verbindt het Werelderfgoed de Waddenzee via Nationaal Park Lauwersmeer en Nationaal Landschap Middag-Humsterland met de stad Groningen.

Dit Groninger landschap is altijd mee veranderd door de invloeden van eb en vloed, overstromingen en aanleg van dijken en sluizen. In de recente geschiedenis hebben een aantal ontwikkelingen het gebied minder aantrekkelijk gemaakt, zoals het steeds efficiënter maken van de landbouw. Percelen zijn steeds groter geworden en door het verlies van biodiversiteit is het landschap een stuk saaier geworden. Waar we

Landschapswerkplaats

voorheen zo snel mogelijk al het water naar zee lieten stromen, zouden we nu juist het water willen vasthouden. Door de nieuwe klimaatverandering verandert dit landschap ook weer mee. Laten we dit op een cultuur- en economisch-verantwoorde manier doen.

Samen met boeren, bewoners, studenten, natuurbeheerders en overheden willen we werken aan een plan voor het gebied waar landschapsverbetering, toegankelijkheid, beleving en bedrijvigheid in terugkomen. Een paar voorbeelden: Biodiversiteit bevorderen door het realiseren van natuurgebieden en waterberging voor en na het gemaal de Waterwolf bij Electra; Waterberging door de oude waterlopen te herstellen waarbij de contouren van de voormalige eilanden van het Middag-Humsterland weer zichtbaar worden; Verwildering van oevers zodat er een bredere en meer gevarieerde begroeiing en biodiversiteit ontstaat; Natuur-inclusieve landbouw stimuleren; Wandel- en fietspaden aanleggen naar en langs het Reitdiep en waar mogelijk langs (nieuwe) natuurgebieden, zodat het gebied beter toegankelijk wordt; Kleinschalige zwemplaatsen creëren, ook aan het Wad; Goede verwijzing naar omliggende instellingen (musea, buitenplaatsen, dorpen) die verhalen vertellen en nieuwe verhalen verzamelen;

Van Aa naar Zee

In het grootste natuurgebied van Nederland ontbreekt een cruciale schakel: de natuurlijke overgang tussen zoet en zout water. Van Aa naar Zee herstelt dit op de beste plek, namelijk waar de Westerwoldse Aa in de Dollard uitmondt. Dit biedt kansen voor natuur en landbouw. Een project met internationale allure. De (her)inrichting van de Westerwoldse Aa is afgerond met als resultaat een prachtig kleinschalig cultuurhistorisch beekdal met hoge biodiversiteit. Bij de monding in de Dollard, bij Nieuwe Statenzijl, wordt het water nu via een enorm sluizencomplex richting de Waddenzee gespuid. Er zijn de laatste decennia meer grote problemen ontstaan: bodemdaling in de polders, opslibbing op de kwelders en dat bij een rijzende zeespiegel. Verhoging en versterking van dijken en sluizen is geen duurzame oplossing. Dat moet en kan anders. De zee binnenlaten betekent gratis aanvoer van slib. Vruchtbaar slib en natuurlijk opgehoogde gronden kunnen later benut worden voor zilte landbouw. Zo wordt dit het meest klimaatbestendige landbouwgebied van Nederland. En het blijft meegroeien met de zee, de natuur regelt het gratis en voor niks. En het heeft nog een voordeel in de Dollard zelf. Het getijdenvolume wordt groter, dat is gunstig voor het openhouden van de geulen in de Dollard die ook van belang zijn voor scheepvaart. Er ontstaat van zuid naar noord een afwisselende toeristische route. Van het water van de Westerwoldse Aa, naar de bosrijke zandgronden, door naar de weidsheid van het kleilandschap met tot slot de natuurlijke ontmoeting van zoet en zout. Het internationale én typisch Groninger project Van Aa naar Zee is omvangrijk met veel impact. Het genereert kennis en inspireert andere natuurgebieden met barrières. Het gaat om biodiversiteit- en natuurherstel, landbouwtransitie, veilig wonen, recreatie, toerisme en economie, kennisontwikkeling en internationale samenwerking. De schaal en compleetheid, van bron tot monding, levert aan beide zijden van de grens een unieke situatie op. Waar soorten weer vrij kunnen migreren, vogels weer rust- en broedgebieden vinden en mensen kunnen ondernemen en genieten van rust en ruimte.

Het Toukomstpanel adviseerde een provincie-brede visie te ontwikkelen voor de toekomst van onze hele Groningse kust. In de Landschapswerkplaats gaan de initiatiefnemers van Aa naar Zee aan de slag met de eerste stap.

Verbonden Biodiversiteit

Verbonden Biodiversiteit wil een gemarkeerde route creëren langs fysieke hubs die biodiversiteit, cultuur en educatie met elkaar verbindt. Onderweg zie je bloemrijke bermen en bezoek je insectentempels, bijenheemtuinen, borgen en voedselbossen. Bij knooppunten zijn terrasjes, pluktuinen, creatieve bouwwerken (follies) en leerplaatsen. Ons mooie Groningen heeft verschillende landschappen en een unieke ligging. Dit biedt veel mogelijkheden om bezoekers kennis te laten maken met biodiversiteit en (agrarisch) natuurbeheer.

Verbonden Biodiversiteit wil een proces op gang brengen dat een impuls geeft aan innovatieve ideeën, samenwerking en maatwerkprojecten. We leggen de regie terug in de handen van de Groningers. Zo maken we verschil voor ons landschap, onze woonomgeving, de regionale arbeidsmarkt en het onderwijs!
We ontwikkelen routes rond bestaande initiatieven en de nieuwe Toukomstprojecten die in ontwikkeling zijn die goed zijn voor de biodiversiteit van planten en dieren (voedselbossen, pluktuinen, bijenidylles, ecologisch beheerde bermen). Routes bestrijken verschillende landschappen en gemeenten in de provincie. Onderling leiden deze recreatieve routes over land en water naar bijzondere Groningse plekken en proeftuinen. Zij vormen een belangrijk onderdeel van het biodiverse landschap.
Samen met kennis- en uitvoerende organisaties wordt gekeken hoe bermen en oevers duurzaam beheerd kunnen worden, met aandacht voor inheemse soorten. Bijzondere aandacht voor de routes wordt gecreëerd door extra pleisterplaatsen en markante gebouwtjes in de vorm van follies en insectentempels. De routes vormen een web in heel Groningen. De pleisterplaatsen en proeftuinen leveren een toegevoegde waarde aan de toeristische sector in Groningen. Ook geven ze een impuls aan de leefbaarheid. Samen met de bestaande partijen die te maken hebben met de inrichting van het landschap hebben we als uiteindelijk doel een klimaatbestendig, kleurrijk en gevarieerd groen Groningen!
We willen samenwerken met de afdelingen van de terreinbeherende organisaties, de gemeentelijke groenafdelingen, de waterschappen en overige grondbezitters. Ook sluiten we aan bij de werkroutes die de hierboven genoemde partijen zelf al hebben aangegeven in het Manifest voor Groningse uitwerking van het Deltaplan Biodiversiteit.

Groene longen en tiny forest

Bomen aanplanten op een manier die past bij de Groningse identiteit. Boomsoorten die er van oudsher stonden en die passen bij de bodem: in dorpen, langs wegen en paden, als versterking van landschappelijke beplantingen en op plekken die al bosrijk zijn. De bomen moeten de leefomgeving opwaarderen, de biodiversiteit versterken en recreatiegebieden verrijken. Groene Longen streeft ernaar 2 miljoen bomen te planten in de provincie, waaronder specifiek in het gebied tussen Meerstad en de A7 aan de oostkant van Groningen.

Samen met leerlingen en inwoners kleine bosjes aanplanten naast een basisschool om de biodiversiteit te vergroten, het landschap te verrijken en de leefomgeving te verbeteren. Tiny Forest is een bewezen methode om kleine (zichzelf onderhoudende) bosjes aan te leggen op stukken grond van ongeveer 10 bij 10 meter. Één of meer van deze bosjes kunnen samen met de bestaande natuur de draagkracht voor biodiversiteit enorm verhogen. Voor een groener en meer bebost Groningen! De diversiteit van deze kleine bosjes zorgt ervoor dat er veel verschillende soorten vogels en insecten worden aangetrokken, wat goed is voor de
biodiversiteit in de omgeving. Indien je besluit in één gebied meerdere 'Tiny Forests' aan te leggen kan de capaciteit van het hele gebied verhoogd worden, zelfs als de bossen niet direct met elkaar verbonden zijn. Kortom een goede manier voor mens en natuur om naast elkaar te wonen.

Voor basisschoolleerlingen en studenten geeft een Tiny Forest mensen de kans om de natuur in hun eigen leefomgeving te ontdekken en daarover te leren. Het vergroot daarnaast de waterbergingscapaciteit, verbetert het de luchtkwaliteit en gaat hittestress tegen. Als klap op de vuurpijl heeft een klein bos een positief effect op de gezondheid: meer natuur in de buurt kan zorgen voor minder stress en stressgerelateerde klachten.

Bermen komen tot Leven

Ecologisch bermbeheer in de gehele provincie Groningen. Er samen met wegbeheerders voor zorgen dat ecologisch bermbeheer de standaard wordt in Groningen. Door bermen in te zetten voor biodiversiteit, maak je gebruik van oppervlakte die anders onbenut blijft en het is meteen zichtbaar voor iedereen. Het Toukomstpanel gaf als agendapunt mee dat er een plan moet komen voor bloeiende bermen in de hele provincie Groningen.

Een groot levend netwerk dat vrijwel alle dorpen, steden, natuurterreinen en landbouwgronden in Groningen met elkaar verbindt. Dat is de potentie van de bermen in Groningen. Met naar schatting een oppervlakte van 6.000 hectare vormen bermen een belangrijke verkeersader voor de ontwikkeling en verspreiding van insecten en plantensoorten. Een verkeersader met potentie die veelal onbenut wordt gelaten. Insecten zijn onmisbaar in ons landschap. Bijna tachtig procent van de planten wordt bestoven door insecten. De natuur, maar ook de landbouw kan niet zonder. Insecten functioneren als bestuivers en bovendien als natuurlijke bestrijding tegen ziekten en plagen. Helaas staat ruim de helft van de Nederlandse bijensoorten op de Rode Lijst van Nederlandse bijen.

We moeten daarom zuinig zijn op deze waardevolle insecten. Het is belangrijk om het leefgebied te vergroten en de kwaliteit van de leefgebieden te verbeteren. Lokaal ontstaan goede initiatieven met de aanleg van bijenidylles en bijenlinten van hoge kwaliteit. Vaak ontworpen en aangelegd samen met bewoners. Kennisdeling, maatwerk, lokale betrokkenheid en een duurzame instandhouding zijn daarbij kernpunten.

Deze lokale initiatieven vormen vaak losse schakels in het landschap. Bermen langs wegen en paden kunnen zorgen voor verbinding en uitbreiding van een fijnmazig netwerk waarmee het leefgebied van insecten en planten wordt vergroot.

De ecologische waarde van bermen hangt nauw samen met de inrichting en het beheer. Om een goed en provincie dekkend ecologisch bermbeheer op te zetten, is een praktische insteek nodig waarbij partijen, kennis en ervaring samen moeten komen. Verschil in potentie en lokale uitgangssituaties vragen om maatwerk. Door maatregelen op het gebied van omvorming, beheer en ontwikkeling af te stemmen op de lokale situatie ontstaat een duurzame en succesvolle aanpak. Dat is ecologisch.

Kiek'n & Doun

Het moois in de provincie nog beter onder de aandacht brengen door schakels in het wandel- en fietsnetwerk langs plekken die verhalen vertellen uit te breiden. Groningen heeft tal van fiets- en wandelpaden, een rijke cultuur en prachtige natuur die een fiets- of wandeltocht de moeite waard maken. De provincie staat hier echter niet breed om bekend. Kiek'n & Doun wil bestaande en nieuwe routes met elkaar verbinden en in kaart brengen via een app of website. Door het in kaart brengen van bestaande routes en nieuwe verbindingen via een app of website kan een Groninger of toerist in één oogopslag zien wat een gebied in Groningen te bieden heeft. De app of web maakt andere routes, bezienswaardigheden en informatie direct zichtbaar. Het Toukomstpanel heeft de fysieke routes opgenomen als input voor de agenda van de Landschapswerkplaats. Het verzamelen en publiceren van begeleidende verhalen en de app of website wordt in een afzonderlijk Toukomstproject door de initiatiefnemers uitgewerkt.

Aan de beleving van routes valt nog veel te ontwikkelen. Routes die 'over' de geschiedenis van de provincie lopen. Geschiedenis die je terugvindt in vergeten kerkepaden, slaperdijken en karrensporen. Door met een helikopterblik te kijken kunnen we een veel betere infrastructuur ontwikkelen voor inwoners en bezoekers. In samenwerking met en geleiding naar erfgoed, borgen, horeca, musea en bijzondere overnachtingsplekken. Zo zorgen de routes voor een intensere beleving door de wandelaar en fietser. De routes zorgen ook voor economisch gewin bij de plekken waar de bezoekers komen. Het fiets- en wandelpaden netwerk is dan letterlijke

Landschapswerkplaats

de spin in het web, die zorgt voor de verbinding met allemaal mooie plekken. Maar ook voor verbinding met de kracht van het Groninger landschap, verhalen over de Groningse cultuur en omgeving. De aanpak van de fiets- en wandelpaden draagt bij aan een positieve beleving van Groningen: het benadrukken van de rust van het platteland en de ruimte in de polders. Zo straalt een mooi, doordacht en samenhangend fiets- en wandelpadennetwerk uit op de hele provincie.

De aanpak start met de inventarisatie van de huidige wandel- en fietspaden structuur. Met aandacht voor veiligheid en aanpak van verouderde paden. Uitbreiding van bestaande routes en realisatie van nieuwe routes zorgen vervolgens voor meer verbinding met aangrenzende gemeenten en gebieden zoals de Wadden, Friesland, Drenthe en Duitsland. Lokale initiatieven en ideeën krijgen een plek in het plan. Op de routes is aandacht voor voorzieningen: van plaatsen om koffie te drinken, bijzonder overnachtingsplekken en museumbezoek tot aandacht voor het verdwenen landschap door de ruilverkaveling.

Vergroenen (met begroeiing) van bestaande en verlaten gaswinningslocaties.

De gaswinningslocaties zijn macabere littekens in het open Groninger landschap. Het zijn lugubere asfaltvlakten met ijzeren 'Heras-hekwerken' erom heen, die eeuwig blijven liggen, als lelijke littekens in het landschap, als herinnering aan het volledig leegzuigen van de diepe ondergrond van Groningen. Volledig ontoegankelijk voor mens en dier, er mag en kán geen plant groeien. Wat er groeit wordt doodgespoten, omringende bomen worden onmiddellijk gekapt. Tijd voor een nieuwe bestemming, tijd voor vergroening! Wat zou het mooi én symbolisch zijn als deze locaties worden omgevormd tot een oase van groen, van gaswinningslocatie tot ecologische parels, en weer toegankelijk voor de bewoners uit de omringende dorpen.

Het Toukomstpanel vond het groen inrichten van oude gaswinningslocaties, bijvoorbeeld in combinatie met kunst een goed idee. Het draagt bij aan de biodiversiteit, een mooier landschap in onze provincie en het past bij het 'verhoal' dat we willen vertellen. We willen de gaswinningsgeschiedenis zichtbaar maken zonder de slachtofferrol aan te nemen. Het met bomen en planten inrichten van oude gaswinningslocaties geeft een positieve draai aan het verleden: de fysieke littekens van de gaswinning in ons landschap worden zichtbaar verzorgd. De grond van de gaswinningslocaties is meestal niet in bezit van NAM, maar van de oorspronkelijke eigenaar. Om iets van deze plekken te bewaren voor de toekomst heeft het Toukomstpanel 1 miljoen euro gereserveerd om dit idee uit te voeren binnen de Landschapswerkplaats.

herstel houtwal Koelandsdrift Onnen; foto Landschapsbeheer Groningen

Stationsstraat 5
9638 BA Zuidbroek

info@landschapswerkplaats.nl
landschapswerkplaats.nl

Landschapswerkplaats